

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Nagy Pál: Az emberevési vád mítosza és valósága – A kassai „emberevő” per (1929)

1. Bevezetés

A magyarországi kutatók számára a cigányokkal szembeni emberevési vád az 1782. évi Hont vármegyei, másképpen kemencei bűnperről született különféle publikációkból ismert. A korabeli hazai és külföldi tudósításokat hamar elfeledték, 100 évnél is hosszabb szünet után, a 20. század elején fedték fel az emberevéssel gyanúsított honti cigányok históriáját a büntetőjogászok és jogtörténészek. Azóta számos cikk született erről a témáról, de a per forrásszintű, történetkritikai elemzése, hátterének, összefüggéseinek és hatásainak modern feldolgozása még nem történt meg⁴⁹. A történettudósok részéről egyetlen kivételként említhető Hajdu Lajos esettanulmánya.⁵⁰

Az emberevési vád magyarországi történetének másik, kevésbé ismert fejezetét a szepsi cigányok 1929. évi kassai törvényszéki pere jelenti. Ez a per a közelmúltban került a kutatók figyelmének fókuszába Zoltan Barany könyvének magyarországi kiadását követően, s az eredeti források ismeretének hiánya miatt azonnal egy megtévesztő mozzanat társult hozzá, nevezetesen, hogy 1929-ben Kassán koncepciós perben „kannibalizmussal vádoltak cigányokat”. „Bár felmentették őket a vád alól, az eset felerősítette a lakosság cigányellenes előítéleteit...” – teszi még hozzá Zoltan Barany.⁵¹

Jelen dolgozatban sajtótörténeti elemzéssel bizonyítani fogom, hogy a kassai per szereplőinek ügyében szerteágazóan jelen volt ugyan az emberevés (valóban felerősítve az előítéleteket), ám a törvényszéki tárgyaláson nem szerepelt a vádpontok között, be sem került a vádiratba, s a tárgyalás során a törvényszéki elnök nem is engedte szóba hozni a kannibalizmust.

Kitérek továbbá az anthropophagia legfontosabb történeti összefüggéseire, a kassai ügy hátterére, röviden bemutatva azokat a tényezőket, amelyek ahhoz vezettek, hogy a kassai per a modern tudományos gondolkodásban is „emberevő” perként jelenik meg.

---

49 A per forrásainak egy részét szakszerűtlenül közli Puskás Péter – Végh József: *Előítélet és vérpad /Az „emberevő” cigányok pere/*. [Salgótarján], Mikszáth Kiadó, 1998.

50 Hajdu Lajos: *A honti emberevő per*. Rubicon, 1996. 6. sz. 12–14. p. Első megjelenés uő: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Bp. 1985.

51 Zoltan Barany: *A kelet-európai cigányság. Rendszerváltás, marginalitás és nemzetiségi politika*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2000. 105. p.

2. Történelmi örökségek

2.1. Az ösztönlény alakja

Az emberevő, gyermekrabló, gyermekcsonkító, eredendően bűnös, hitehagyott, betegségeket terjesztő cigány alakja régóta állandó eleme az európai népek cigányképének. A népi gondolkodásban, az egyházi irodalomban, a joggyakorlatban és a modernkori sajtóban egyaránt felbukkannak e sajátos sztereotípiák, hasonlóan a Krisztus-gyilkos, Európába pestist behozó, vérváddal illetett zsidóhoz.

A halottak kiásásának és elfogyasztásának albániai és törökországi hiedelmét Kenrick és Puxon azzal magyarázzák, hogy a cigányok halottait ismeretlen helyeken temették el, a helybeliek szinte soha nem látták ezt, s nem volt tudomásuk cigány síremlékekről.

A 19. század vége óta gyűjtött népi szövegek, a közköltészet, az egyházi irodalom és a jogi források egymásra vetítése arról tanúskodik, hogy Magyarországon hosszú időn keresztül együtt élt a cigányokról alkotott képben a megvetés és az elismerés, a lenézés és az együttérzés. A mindenre képes cigány, mint bűnbak a 17. századtól jelenik meg a magyarországi cigányképben, s ez azzal a vélekedéssel kapcsolódik össze, hogy az akkor (17. század végén) ismert cigányok nem azonosak a korábbi békés bevándorlókkal. Az állatias ösztönlényként ábrázolt cigány figurája is a 17. századtól válik tipikussá, de nem társul hozzá a vérszomjasság, kegyetlenség attribútuma. A 17-18. században az állatias karaktert a naív, mulatságos, nemiségét kordában tartani nem tudó, a szokásszerűtől eltérő szexuális viselkedésű cigány képéhez társították.

A környezetére veszélyes, a civilizált életnek ellenszegülő, ősi, fékezhetetlen ösztönöket átörökítő, szélsőséges viselkedésre hajlamos cigány képe Magyarországon az 1782. évi Hont vármegyei anthropophagia per, s a nyomában terjedő mende-mondák következtében erősödött fel, s 145 év múltán 1927-ben újraéledt Kassán. Mindkétszer európai, sőt világméretű hisztériát és máig élő tévedéseket váltott ki, a korabeli sajtó jóvoltából.

A magyar történelemből a tatárjárás utáni időkből, Dózsa György kivégzéséről és a 17. század eleji Erdélyből ismerünk olyan forrásokat, amelyekből úgy tűnik, hogy erőszak, illetve krónikus élelemhiány miatt valóban történt emberevés. Fontosabb az emberevés témája, mint mentalitástörténeti jelenség, a másokról alkotott kép metaforikus eszköze. A cigányok magyarországi történetében mindkét ízben az „antiszociális magatartás univerzális

szimbóluma”-ként fordul elő. A honti és a kassai per sajtója és levéltári forrásai sokkal többet árulnak el a vádlókról, mint a vádlottakról.

A cigányokkal szembeni emberevési vád nem egyedi jelenség. Az emberevő cigánynak a honti és a kassai per nyomán kirajzolódó képe kísértetiesen hasonlít arra, ami az emberevéstől sem visszariadó, vadnak, vérszomjasnak, állatiasnak, istentelennek jellemzett magyarokról a nyugati társadalmak kollektív emlékezetében a 9. század óta időről-időre felidéződött.

2.2. Az önvád motívuma a cigányperekben

A magyarországi cigányperek elemzése azt mutatja, hogy az igazságszolgáltatás egyes szintjein a cigányokkal szembeni bíraskodás nem volt előítéletes. Ugyanolyan bűncselekményt elkövető cigány és nem-cigány vádlottal szemben az eljárás lefolytatása, az alkalmazott törvényhelyek, a delictum értelmezése, az ítélet és annak indoklása nem különbözött egymástól. A bíraskodás akkor vált előítéletessé, s a cigányperek akkor tértek el a szokványos joggyakorlattól, hogyha cigányok olyan cselekmények gyanújába keveredtek, ami ritkán fordult elő, vagy nem is volt rá precedens, s a büntető törvénykönyvek sem ismerték (pl. az anthropophagiát). Az ilyen perek érdekessége, hogy racionális és irracionális mozzanatok keveredésével, az adott kor világképének, ellentmondásos joggyakorlatának és a hisztériakeltés eszközeinek egymásra hatásával hogyan terebélyesedik egy szokványos eset nemzetközi hírű monstre-perré. 1782-ben és 1927-ben is hétköznapi bűnesetek színeződtek emberevési váddá, hasonló mechanizmussal, mint a boszorkányvád.

Az extrém vádakat, előítéleteket felszínre hozó, hisztérikus közvélekedést kiváltó cigányperek „etnospecifikus” vonása egy különleges pszichológiai attitűd, a cigányoknak a bíróság előtti különös viselkedése. A magyarországi cigányperek értelmezésének kardinális módszertani problémája: a cigányok azért adnak elő egy történetet, mert valóban azt gondolják, amit mondanak, vagy azért mondják, amit mondanak, mert azt hiszik, hogy az a védekezés hatásos módja? A 16. század óta több perben is felbukkan ugyanaz a szituáció: cigányok külső kényszer vagy pszichózis hatására, szuggesztív lelki állapotban váratlanul, látszólag közönyösen, beismernek képtelen cselekedeteket, majd visszavonják vallomásukat.⁵² Közös ezekben a beisme-

⁵² Konkrét esetek elemzését l. NAGY Pál: *A magyarországi cigányok története a rendi társadalom korában*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola Kiadója. Kaposvár, 1998. 224-225., 302-306. p.

résekben a testi gyötrelmekről és a nem természetes úton bekövetkező haláltól való rettegés, továbbá az is, hogy a bírák nem tudják értelmezni, nem találnak rá megfelelő magyarázatot.

3. Egy metafora születése

3.1. *A metafora szárnyra kel*

1927. januárjában a Kassához közeli Szepsiben kirabolták és fejszével agyonverték a boltjában Rusznyák Péter kereskedőt. A nyomozás során kiderült, hogy a tettesek azonosak lehetnek azokkal, akik Makrancon meggyilkoltak egy idős házaspárt. Január 27-én a Kassai Napló arról tudósított, hogy a rendőrség letartóztatott öt cigány férfit és két lányt, őket gyanúsítják a Rusznyák-gyilkossággal⁵³. Horváth Gyulánál megtalálták a kereskedő aranyóráját, Csiszár Gyulára pedig ráillett a Rusznyák-gyilkosság gyanúsítottjának személyleírása. Ez volt az első ellentmondás, amit a sajtó nagyvonalúan nem vett észre: a csendőrség által kiadott személyleírás egy 55 év körüli, vörös szakállas kéregetőről szólt, Csiszár pedig alig múlt 20 éves, haja fekete volt, s nem viselt szakállt.

Januárban és februárban a Kassai Napló hetente újabb cigányok letartóztatásáról számolt be, akiket két hónap leforgása alatt csaknem minden, az előző három esztendőben történt rablással, gyilkossággal és eltűnéssel kapcsolatba hoztak. Az újabb és újabb bűnesetek mindegyikéről megemlítették, hogy a cigányok beismerték azokat. Újabb ellentmondás: a Kassai Napló publicistái nem törődtek a beismerések körülményeivel, figyelmen kívül hagyták a tárgyi bizonyítékok hiányát, s arra sem kerestek választ, hogy az egyik letartóztatott, Ribár Elek miért kísérelt meg öngyilkosságot a cellájában február 23-án.

1927. március elején 21 cigány volt már börtönben, amikor elindult a lavina. *Éveken keresztül emberhússal táplálkoztak a szepsi-i rablógyilkos cigányok* – adta hírül a Kassai Napló március 5-én. *Száz embert faltak föl a kassai emberevő cigányok* – közölte ugyanekkor a Nagyvárad című napilap. Bebizonyosodott tényként közölték az emberevést, ráaggatva az első egzotikus motívumokat is: a cigány nők gulyást főztek az áldozatok húsából; a cigányok valósággal vadásztak az emberekre, főleg az asszonyokra, mert azoknak ízletesebb a húruk. Az emberevés bizonyítottóságát a süketnéma

---

53 A cikk címe: „Más gyilkosságot is követtek el a szepsi-i rablógyilkosok”.

Ribár József⁵⁴ állítólagos írásbeli vallomására alapozták, melyben beismer-
te, hogy áldozataikat megették (később többször is elmondják a cigányokról,
hogy írástudatlanok!). Szükszavúan utaltak a cigányok korábbi makacs ta-
gadására és a tárgyi bizonyítékok keresésére, de az ellentmondások most is
háttérbe szorultak a hatásadászat mögött.

Március 5-ig a Kassán fogva tartott cigányok iránt csak a helyi sajtó
érdeklődött. Az emberevés híre keltette fel a budapesti és a jelentősebb vidé-
ki lapok érdeklődését, ami néhány hét alatt Prágán, Berlinen és Londonon át
New Yorkig gyűrűzött, s „*a kis abauji városkát a világesemények központ-
jába emelték*”.

Március 5. és 9. között nem volt olyan számottevő magyarországi lap,
amelyik ne foglalkozott volna az emberevéssel. Három nap alatt megszü-
letett az „emberevő cigány” metaforája, melynek értelmezéséhez *William
Arens* teóriájára támaszkodtam. Arens szerint a kannibalizmus vádja eszköz
az elhatárolásra, az erkölcsi alacsonyabb rendűség és a mentális aberráció
bizonyítására, a „nem ember”-ként történő meghatározásra. A március 5.
utáni cikkekben a kannibállá nyilvánító, lealacsonyító attitűd megszületésé-
nek és kiterjedésének folyamata követhető nyomon, amelyben az emberevés
és a hozzá társított irracionális, egzotikus motívumok „a cigány” identifiká-
ló tényezőjeként, differentia specificájaként értelmeződtek.

1927. március 6–7-én a letartóztatásokat és a „bűnlajstromot” két,
egymásnak ellentmondó változatban tálták a lapok. Az egyik variáció: a
szepsi csendőrök Filkó Sándor vajda 24 tagú bandáját fogták el, akikről 12
rablógylkosság elkövetése derült ki. Az áldozatok közül 4 férfit és 1 nőt fel-
daraboltak, megsütöttek és megették. A másik variáció: a kassai rendőrség
letartóztatott egy kóbor cigánybandát 80–100 ember meggyilkolása, illetve
a kassai nagyerdőben történt megfőzése, megsütése és megevése miatt.⁵⁵ A
cigányok bevallották, hogy 1926-ban egyszer 3 napig nem ettek, s ekkor
Szilke Sándor⁵⁶ nevű, „*félvad, állati erejű ember*” utasította őket: az első

---

54 A per történetének feltárására irányuló kutatásom fontos, e dolgozatban nem kifejtendő
kérdése, hogy sem a csendőrök, sem az újságírók nem voltak tisztában a cigányok
személyazonosságával. Összekeverték őket, nem látták át a rokoni kapcsolatokat, s nem
tudták megkülönböztetni a családneveket a ragadványnevektől.

55 „A boldvai cigányok bevallották, hogy embert ettek”. Alföldi Újság, 1927. március 6.
„Hónapokig fog tartani a bűnlajstrom összeállítás”. Kassai Napló, 1927. március 6.
„Borzalmas bűnűről vallomást tesznek az emberevő cigányok.” Marosvidék, 1927.
március 6.

56 Filkó=Filke=Szilke.

embert, akit meglátnak, gyilkolják meg. Megöltek egy 13 éves eperjesi gimnazistát, egy kereskedőt, egy igazgatót és Szepsi falu bíróját, s megsütötték őket pecsenyének. A cigányok beismerték, hogy ezen kívül még vagy 20 ember terítékre került. A rendőrség viszont azt feltételezi, hogy legalább 100 ember halála szárad a lelkükön. Némelyik újságíró száznál is több betörés és tizenöt gyilkosság elkövetéséről írt március 8–9-én.⁵⁷

Az emberevést mindkét változat tényként fogadta el és kétféle kontextusban értelmezte.

A fékezhetetlen, civilizálhatatlan, született bűnöző verziója az egyik, melynek ideológiai alapja Lombroso elmélete:

Tudtuk, hogy a cigány mindenre képes, de az emberevésről szóló híreket nem hittük. Magyarországon a legtöbb cigány erősen asszimilálódott, polgárosodott, alkalmazkodott a törvényes rendhez, elsajátította a civilizált élet szabályait, „*a kóbor cigány [azonban] ma is veszedelme a közbiztonságnak és amint a szepsi esetből kitűnik, nem is alaptalan az a vád, hogy egyszer-egyszer egyikük-másikuk emberhúsrá is éheznek*”⁵⁸. Az emberevés régóta vád volt a cigányok ellen, s tipikusnak tartották a gyermekrablást és a gyermekcsonkítást is. A letelepedett cigányok között is sok a bűnöző, de a vándorcigányok 99%-ban azok, tulajdonképpen bűnözőnek születnek.⁵⁹ „*Rejtélyes fajta a cigány. Csodálatosan megtudta őrizni nomád szokásait, amelyeket még Indiából hozott, szabadságvágyában nem tűr korlátot és hiába próbálják őket civilizált életre fogni, dacolnak a nyugat, a fejlődés szellemével, megmaradnak ugyanolyan vad, fékezhetetlen, kóbor fajtának, mint amilyenek Indiában voltak, ha ugyan innen származnak.*”⁶⁰

57 „A szepsi emberevő cigányok száznál is több betörést követtek el”. Kassai Napló, 1927. március 8.

„Az emberevő cigányok rettenetes vallomása”. Marosvidék, 1927. március 8.

„Egy asszony húsát krumplival levesbe főzték meg és ették az emberevő cigányok. Újabb borzalmas részletek a boldvai cigányok vallomásaiból.” Debreczen.

Keletmagyarországi napló, 1927. március 8.

58 Kun Andor: Az abaúji emberevő cigányok elődei. Magyar Hírlap, 1927. március 6.

59 Valamennyi sajtóhírben összemosták a független vándorló és a csavargó fogalmát. A perben szereplő cigányok nem alkottak szervezett, vándorló, karavánszerű csoportot, de nem voltak otthontalan csavargók sem. Rendelkeztek állandó lakóhellyel, mindnyájan fiatalok voltak, s alkalmi csoportot képeztek. További kutatásom fontos aspektusa lesz a csoport szociológiai jellemzőinek, a szociális és egyéb kritériumoknak a vizsgálata.

60 A kassai per idején olyan 18-19. századi teóriák számítottak paradigmaticus származáselméletnek, amelyeket napjainkban már a tudománytörténeti érdekességek között említünk. A Körösi Csoma és Xantus János által is leírt indiai „cengárok”, az ókori mezopotámiai Zeugitana város lakói, a kaukázusi „zygiusz”-ok egyaránt számba

A másik változat ideológiai alapja a freudizmus, s a cigányt az emberi nem állatias, sötét természetének archetípusaként jeleníti meg:

Csehszlovákia tagadhatatlanul Közép-Európa legkulturáltabb országa, alacsony az analfabetizmus, egész Európában híres a fejlett bürokrácia. Kassa modern város, nem idegen tőle a civilizáció, a műveltség, a haladás. Ennek tükrében szinte hihetetlen (de sajnos igaz) az emberevről szóló hír. A kassai erdőben „*emberi hátgerinccsontokról rágicsálják le a hust és óriási kandérokban kotyvasztják igazgatók, kereskedők, deákok zsigeréből a bográcsgulyást*”. Az endo-és exokannibalizmus nem ismeretlen a történelemben, s ma is [1927] ismert távoli szigeteken, de senki sem gondolta volna, hogy a közvetlen környezetünkben is előfordulhat. A külvilágtól nem elzárta élő, a polgárosodás „szárnycsapásai” által mindenképpen megérintett emberek, akik cigarettát sodornak, harisnyát és nadrágot viselnek, gyufát gyűjtanak, s Európa közepén vannak, nem pedig a maori szigeteken, úgy viselkedhetnek, mint a kannibálok? A cigányok régen hírhedtek voltak brutalitásukról, nem is olyan régen még a cigányokkal ijesztgették a gyermekeket. Úgy tűnik, hogy ez a faj a legkulturáltabb környezetben is átörökíti az ősök bestiális ösztöneit. Ha lehetséges, hogy a cigány nem fejlődésképes fajta, akkor ez más emberfajtákra is igaz. Ha pedig így van, akkor az a rémisztő következtetés adódik, hogy az ember mindenre képes. „*Mert az emberiség fejlődését külső körülmények határozzák meg, egyforma jogok, kötelmek szorítják egy uniformizált cselekvés sémájába és freudi megvilágításban minden emberben ott vannak a barbár ösztönök, csak szublimált formában jelentkeznek. Nem lehet a kassai kannibálok esetéből a cigányfaj megváltozhatatlan voltára következtetni. Bármennyire is szomorú, de a kassai eset azt mutatja, hogy az ember nem változott. Az európai emberből magára maradvá kitör a kannibál.*”⁶¹

A letartóztatás hírének közlése után az abaúji cigányok ügyét összekapcsolták az életfogytiglani börtönbüntetését Nagyenyeden töltő tömeggyilkos, Reinitz Jakab ügyével. Ő annak idején a szatmári tárgyaláson ár-

jöttek, mint a cigányok elődei. Vályi István, Grellmann. Pott, Paspati, vagy a kutatási eredményeit 1926-ban publikáló Sampson nevét meg sem említették a cikkekben, a szakértők sem hivatkoztak rájuk. Az ún. „angol teóriát”, vagyis a cigányokat a walesi romani alapján Indiából eredeztető elméletet Magyarországon kevesen ismerték. Ismertebb volt a francia Forbinnek éppen 1927-ben, a *La Nature*-ban közreadott elmélete, aki szerint a cigányok az ókori Elámból származtak. Továbbá a német Deufennbachnak a Neue Musik Zeitungban publikált elképzelése, aki a régi keletű egyiptomi származás mellett érvelt.

61 „A kassai emberevők”. Keleti Ujság, 1927. március 6.

nem ők követtek el.⁶⁵ Nyilvánvaló képtelenségeket ismertek el ismét: az asszonyok krumplilevesbe főzték bele több férfi és nő húsát, s mindenki evett belőle. Az egyik cigány azt vallotta, hogy a nők húsa fehérebb és puhább volt, mint a férfiaké.⁶⁶

3.2. Tárgyilagosság és manipuláció

1927. március 9–10-től kezdve a sajtóban a cigányok viselkedésének okait keresik, megszólaltatnak szakértőket, s felvetődik, hogy mit szólnak az esethez a cigányok. A véleményeknek többféle intellektuális szintje választható el, pozitív változás, hogy megjelennek az emberevést határozottan cáfoló nézetek is, s megfogalmazódnak új szempontok: éhezés, misztikus világkép, az önvád pszichológiai háttere és párhuzamai, előítéletesség, a jogi bizonyítás kritériumai. Az előítéletesség, a logikai csúsztatás, az olvasók manipulálása azonban továbbra is megmarad, még az emberevésben kétkedő közleményekben is. Egyrészt minden cikk címében „az emberevő cigányok” kitétel szerepel. Másrészt, az emberevést kétségbe vonó, vagy határozottan cáfoló cikkek szerzői is „a cigányt” egy pszichológiailag degenerált fajnak tartják, s ezzel nem gyengítik, hanem erősítik „az emberevő cigány” metaforáját.

A napi – és hetilapokban megjelent cikkek, hírek a szenzációt romboló tárgyilagos tájékoztatás és az olvasók számának gyarapodását remélő, hisztérikus hangulatkeltés és tényferdítés szélsőségei között ingadoztak. Még az is előfordult, hogy ugyanabban a lapban, sőt ugyanabban a cikkben egymásnak ellentmondó állításokat fogalmaztak meg.

Gyárfás Endre a Kolozsváron kiadott Keleti Ujság március 10-i számában háromféle véleményt szembesít.⁶⁷ Cikkét interjú formában közölte, de az interjúalanyokat nem nevezte meg. Csak további rész kutatások során lehetne kideríteni, hogy valóban készített-e interjúkat, vagy a lanyhuló érdeklődés felkeltésére ő maga kreálta a „véleményeket”.

Az ideggyógyász véleménye:

A letartóztatott cigányok egyike sem normális. Az emberevés éhség-

65 „Keresik a megevett áldozatok csontjait”. Kassai Napló, 1927. március 10.

66 A letartóztatott cigányok képtelen történeteket adtak elő a csendőröknek, amelyekről a sajtó áttételesen értesült. Az újságírók számára nem volt egyértelmű, hogy valójában mit ismertek be, mert a csendőrségi jelentéseket nem hozták nyilvánosságra.

67 Gyárfás Endre: Az elmegyógyász örülteknek mondja az emberevő cigányokat, a kriminalista felmentésüket kéri, egyedül a cigány az, aki halálra ítélné őket. Keleti Újság, 1927. március 10.

tatlannak vallotta magát, s most az ügyvédje, Gáspár Gyula kihasználva a cigányok rémtetteiről viharosan terjedő híreket, vizsgálatot kért arra vonatkozóan, hogy a Reinitznek tulajdonított kassai áldozatokat nem az abaúji cigányok ölték-e meg?⁶²

Az emberevésről szóló első hírközlések után 3–4 nappal az eset egész Csehszlovákiát és Magyarországot izgalomban tartotta. Ellentmondásos hírek láttak napvilágot a kihallgatásokról, s az újságírók jelenlétéről. Egy prágai német lap helytelenítette, hogy a cigányokat az újságírók jelenlétében hallgatják ki. Martinek főügyész március 6-án cáfolta az újságírók jelenlétét, de „*korunk legborzalmasabb bűnténysorozatá*”-ról beszélt, miközben nem voltak megfelelő bizonyítékok. Március 9-én több lap is arról számolt be, hogy előző nap az újságírókat beengedték a cigányok kihallgatására, s tanúi voltak a cigányok kezdeti konok tagadásának, majd egyik pillanatról a másikra történő egykedvű beismerésének. Március 9–10-én a lapok többsége minderről úgy számolt be, hogy a cigányok „*egyáltalán nem tudják felfogni tettük borzalmasságát*”.⁶³ Az „emberevő cigány” metaforájába beleépült a nihilista, belső erkölcsi parancsot nem ismerő cigány alakja, a született bűnöző és az archetipikus cigány teóriája összekapcsolódott, s a kanti etika nyújtotta hozzá az ideológiai kötőanyagot.

Az újságírók beszámoltak a vizsgálat és a beismerések körülményeiről, de nem figyeltek rájuk. Nem tárták fel a vélt és valós tények hátterét. Nem gondolták, hogy a cigányok esetleg össze akarják zavarni a csendőröket és az ügyészt, s talán kommunikációs nehézségek is adódnak a magyar anyanyelvű cigányok, s a szlovák csendőrök között. Azt sem mérlegelték megfelelően, hogy némelyik cigány nevetgélt a helyszíni szemlék során. Az sem jutott eszükbe, hogy a cigányok esetleg félelemből vallanak magukra.⁶⁴ A helyszíni szemlén az egyik cigány állandóan azt kérdezgette Drozda csendőrszázadostól, hogy ugye nem kapnak kötelet, nem bánja ha tömlöcbe tesz is, de ne akasszák fel. Egyedül a Kassai Napló publicistája jutott arra a következtetésre március 10-én, hogy a cigányok össze-vissza hazudoznak, olyan bűncselekményeket is hajlandók beismerni, amelyeket kétségtelenül

62 „Emberevő cigányok ölték meg Reinitz kassai áldozatait?” Nagyvárad, 1927. március 9.

63 „15 gyilkosságot bizonyítottak rá eddig a cigányokra”. Kassai Napló, 1927. március 9.

64 Sem a sajtóban, sem a szakértői véleményekben, sem a bírósági tárgyaláson nem merült fel, hogy a cigányoknak a nem természetes úton bekövetkező halállal kapcsolatos és egyéb hiedelmei befolyásolhatták a viselkedésüket (pl. félelem attól, hogy a felakasztott ember visszajáró szellemmé, mulo-vá válhat).

ből származott, s elharapózó szenvedéllyé, sőt tömegtébollyá vált. Szilke Sándor szuggesztív erejével rávette a többieket, hogy embert egyenek, s „rászoktak”. Bizonyított, hogy aki egyszer embert evett, az nem tud róla leszokni. A halálos ítélet nem lenne helyes, a cigányok tébolydába valók.

A kriminalista véleménye:

Ha ő lenne a cigányok védője, felmentésüket kérné. A középkori boszorkányperekben is előfordult, hogy a vádlottak külső kényszer nélkül vallották magukra a boszorkányságot, halálmegvetésük csak pszichológiailag magyarázható. A cigány „*fanatikus s a misztikumot szerető nép*”, misztikumokat űz és a legtöbb esetben hisz is bennük. Az 1782-es honti perben a cigányok vallatás nélkül elismerték az anthropophágiát, s kivégezték őket. Rövid idő múlva kiderült, hogy nem csak az emberevést, hanem a gyilkosságot sem ők követték el. Sohasem derült ki igazán, hogy a cigányok miért vállalták a halálukhoz vezető rettentő bünt, de a kemencei per jó védekezési támpontot kínál az ügyvédek számára, mert a kassai szituáció is hasonló.

Egy cigány zenész véleménye:

A cigányok mindenütt nagyon megrémültek. Egyrészt, mert félnek, hogy meghurcolják őket. Másrészt, mert állandóan azt kérdezzetik tőlük, hogy tényleg szoktak-e emberhúst enni. A kolozsvári cigányok elhitték a le-tartóztatottokról, hogy embert ettek, s mélyen elítélték őket. A megkérdezett zenész úgy nyilatkozott, hogy kitaposná a belüket, s egyetértene a halálos ítélettel.

Az Esti Kurir március 15-i számában, ismeretlen szerző tollából megjelent cikk tárgyilagos hangvétele kivételes volt⁶⁸. A „*Mégsem emberevők a boldvavölgyi cigányok*” c. írás kimondja, hogy az „emberevő cigányok”-ról szóló hírek bejárták ugyan az egész világsajtót „*a nagy szenzáció azonban már nem egészen hitelképes*”.⁶⁹ Az emberevés vádjával szembeni érveket is konkrétan számba vették: nem került elő semmiféle tárgyi bizonyíték, ami a cigányok beismerő vallomását megerősítené, nem találtak emberi csontokat; az állítólagos emberevés helyén talált csontok kétséget kizáróan háziállatok csontjai.

68 „Mégsem emberevők a boldvavölgyi cigányok”. Esti Kurir, 1927. március 15.

69 Nagyváradon ugyanekkor még csak az első hírek közlésénél tartottak, vagyis 9–10 napos fáziskésésben voltak Kassához és Budapesthez képest. Távolabbi és kisebb helyeken pedig még nagyobb lehetett ez a csúszás.

1927. márciusában még a jogászok többsége is elhitte az emberevést. A jogi érvelésben és annak sajtókommentárjában nem az emberevés megtörténte volt a lényegi kérdés, hanem a büntethetőség és az erkölcsi megítélés. Március közepén még az a verzió volt a legelterjedtebb, hogy külön megítélés alá esnek a letartóztatott cigányok közül, akik gyilkoltak is, s azok, akik nem öltek, de részt vettek a hullák „feldolgozásában és elfogyasztásában”. A büntető jogászok a legbőszebb keresés ellenére sem találták egyik esetre sem a megfelelő paragrafust. Az európai büntetőtörvények nem tartalmaztak olyan tételt, amely az anthropophagiára, mint *sui generis* bűncselekményre vonatkozott volna.

A legtöbb európai állam modern büntetőjogi kódexe, köztük a hazai Csemegi-kódex is, a 19. század második felében született. Az emberevés *delictuma* fel sem merült ezek összeállításakor, senki nem gondolta, hogy akadna olyan ember, aki emberhúst enne. Tulajdonképpen helyesen gondolták, arra pedig nem számíhattak, hogy annál többen lesznek, akik másokról elhiszik. A világnak azok a részei, ahol hétköznapi viselkedési normaként élt a kannibalizmus, meglehetősen távol voltak, s arra sem emlékeztek már, hogy a 17. századi európai orvosi gyakorlatban homeopátiás célból adtak betegeknek halott emberek húsából készített gyógyszert.

A gyilkosságban részesnek tartott cigányok esetében az emberevés jogilag megkerülhető volt azzal, hogy gyilkosságért büntetik meg őket, az emberevést pedig erkölcsileg elítélik. A nagyobb fejtörést azok okozták, akik nem gyilkoltak, de a beismerő vallomások szerint feldarabolták a hullákat és emberhúst ettek. Róluk háromféle jogi álláspont alakult ki. Az első szerint ők bűnpártolásban vétkesek. A második vélemény a becsületre vonatkozó törvény megsértése miatt elítélhetőnek tartotta őket, mint hullagyalázókat. A harmadik nézet az emberevést *sui generis* bűncselekménynek és erkölcsileg mélyen elítélendőnek gondolta, de nem tartotta büntethetőnek jogszabály hiányában.⁷⁰

1927. március derekán a publicisták többsége, hívők és kételkedők egyaránt, jogi, etnológiai és történelmi párhuzamokat, analógiákat keresett. Meg is találták ezeket a Bibliában, az Odüsszeiában, Herodotosznál, Szent Hieronimusnál, s az 1920-as években kannibálként ismert afrikai, ázsiai, amerikai és ausztráliai népeknél. A példák segítségével a kannibalizmus értelmezhető lett, mint ősidők óta élő kultúrhistóriai jelenség, de még a hívők számára sem adott kielégítő magyarázatot a letartóztatott cigányok viselkedésére.

70 „Büntethető-e a kannibalizmus?” Kassai Napló, 1927. március 15.

3.3. A múlt felidézése

További magyarázatot a publicisták némelyike a kemencei perben vélt fellelni, mások pedig néhány évtizedes párhuzamokban.

Az 1782-es honti anthropophagia per Várnai Sándor 1903-ban megjelent cikkéből és Vajna Károly 1907-ben kiadott könyvéből volt ismert Magyarországon. Ők még tanulmányozhatták Hont vármegye levéltárát, amelyet – nem véletlenül – éppen a kassai per idején az Ipolyba szórtak a szlovákok⁷¹. Annak ellenére, hogy mindkettőn, mint a korszellem sajátosságait tükröző esetet idézték fel a kemencei törvényszéken történeteket, felhívták a figyelmet a jogi dilemmákra, s arra is, hogy az emberevés nem történt meg, a köztudatban ellentmondásos kép élt a honti perről. A népi emlékezetben a honti cigányok, mint gyermekevők maradtak meg, illetve az emberevés általánosítódott a cigányokra, leginkább a kolompárokra. A 18. század végi mágikus képzelet vélelmeit és a valóságos tényeket a 20. századi ember sem tudta, a hatásvadász modern sajtó pedig gyakran nem akarta külön választani.

1927. március elején, közvetlenül az emberevés hírének felröppenése után a kemencei bünperről még úgy írtak, mint a cigányok emberevésének és kegyetlenségének történeti példájáról. Kun Andor pl. a Magyar Hírlap március 6-i számában⁷²: „...*Kemence, Bát és Cáb községekben azon érték a cigányokat, hogy kis gyermekeket agyonütnek, megsütnek és megesznek és akkor háromszázhusz cigányt vert agyon a falvak népe.*”

1927. március 13-án jelent meg először teljes cikk az 1782-es perről, Turnowsky Sándortól a Keleti Újságban⁷³. Turnowsky volt az egyetlen, aki általánosító elmarasztalás nélkül, nem a kannibállá nyilvánított cigányokban, hanem a kannibállá nyilvánító környezetben kereste a magyarázatot. Az ő írásában erőteljes hangváltás történik, cáfolja a szenzáció múltbeli bizonyíthatóságát, az 1782-es per számára nem az emberevés alátámasztásához, hanem az előítéletesség és a tömegpszichózis működésének, ismétlődésének megismeréséhez szolgáló történeti adalék. Ő von először párhuzamot a cigányok elleni emberevési vád és a zsidók elleni vérvád között: „*A nomád cigányokat évszázadok óta világszerte üldözik az emberevés vádjával, mely sok tekintetben hasonlatos a zsidóüldözések ürügyéül szolgáló vérvádhoz.*”

71 Soós István szóbeli közlése.

72 Kun Andor: Az abaúji emberevő cigányok elődei. Magyar Hírlap, 1927. március 6.

73 Turnowsky Sándor: Emberevő cigányok másfélszáz év előtt.

Keleti Újság, 1927. március 13.

Nincs kizárva, hogy most is ilyen babonás előítéletből fakadó váddal állunk szemben.”

További fontos észrevétele, hogy a híradásokból nem lehet megállapítani, milyen körülmények között ismerték be a cigányok az emberevést. Úgy véli, hogy az emberevés hiedelme 1782 óta lappangott a Hont megyéhez nagyon közel eső Abaújban is, s most új életre támadt. Az okokat csak lélektani módszerekkel lehetne feltárni, s e vonatkozásban is történeti párhuzamként kínálkozik a kemencei per. Konklúziója: most is ugyanúgy ki fog derülni, hogy az emberevés vádja „*vénasszonyok beteg fantáziájának szüleménye*”.

Több oldalról, szisztematikusan, tudományosan megalapozott érvekkel, nem a napilapok publicisztikai stílusában cáfolta az emberevést, 1927. április 15-én a Jogtudományi Közlönyben kiadott dolgozatában Gábor Gyula budapesti ügyvéd⁷⁴. Ő is felidézte a honti pert, amely szerinte nem hozta volna lázba egész Európát, ha csupán lopásokról, rablógyilkosságokról és a cigányok kivégzéséről lett volna szó. A rettenetes megdöbbenést az emberevés váltotta ki. Annál is inkább, mert az ún. kultúrállamokban az emberevés ismeretlen büntetendő cselekmény. A magyarországi büntető jog sem régen, sem most nem ismerte az emberevés delictumát.

Felidézte a magyar történelemből a tatárjárás utáni és a 17. század eleji éveket, amikor végszükségben, élelemhiány miatt embert ettek, valamint néhány, tankönyvekbe is bekerült büntetőjogi precedenst a közelmúltból. Az angliai ún. Mignonett-eset és az ausztriai ún. marburgi emberevő házaspár példáján keresztül veti fel a bizonyíthatóság és a büntethetőség problémáját.

1881. július 5-én a Mignonett nevű yacht hajótörést szenvedett. A személyzet három életben maradt tagja heteken át hanyódott egy csónakban a nyílt tengeren. Nyolc nap után a kapitány és a kormányos leszúrták a beteg hajósínast és megették. Londonban az esküdtszék halálra ítélte őket, amit kegyelemből kényszermunkára változtattak. Az ítélet alapja azonban nem az emberevés volt, hanem a gyilkosság.

1900. májusában az ausztriai Prassdorffban eltűnt egy házaspár leánya, a szülőket vádolták a meggyilkolásával, amit be is ismertek, sőt, azt is, hogy feldarabolták, megsütötték és megették. Maria Bratuschát három évi börtönre, Franz Bratuschát pedig halálra ítélték, amit életfogytiglani börtönre változtattak. 1903-ban a leányt egy börtönben a legjobb egészségben megtalálták. A szülők beismerő vallomására sohasem született magyarázat,

⁷⁴ Gábor Gyula: Emberevő cigányok. Jogtudományi Közlöny, 1927. április 15.

az orvosszakértők teljesen épelméjűnek találták mindkettejüket felmentésüket és szabad lábra helyezésüket követően.

A kassai eset Gábor Gyula szerint nem tartozik a végszükségben elkövetett emberevés kategóriájába. Magyarországon nincs éhínség, miként nem volt 1782-ben sem. A honti és a kassai cigányok soha életükben nem ettek embert, az anthropophagia vádja justizmord. A cigányok mindkét helyen „*psychopatológiailag megmagyarázható szuggesztió hatása alatt tettek önbeismerő vallomásokat*”. Talán a vajdáknak állt érdekükben, hogy rávegyék őket – vélekedik.

A honti és a kassai vádlottak vallomásainak elemzése is azt mutatja, hogy nem követték el, amit beismertek – mondja Gábor. A deliktumot sablonszerűen egyformán adják elő. Csaknem mindegyikük azt vallja, hogy a megevett emberek csontját elégették, ami lehetetlen, mert a Siemens-kemencében is 1000 foknál nagyobb hőmérséklet szükséges hozzá. Nem is találtak egyetlen hullát sem, vagy csontvázat. Amikor néhány cigány azt vallotta, hogy a csontokat elásták, az általuk mutatott helyen az erdőben nem volt semmi.

Már 1782-ben a kemencei perben is előadta Náthy Ferenc tisztii ügyész, a cigányok védője, hogy a beismerés önmagában nem elegendő a vád bizonyítására⁷⁵. Hasonlóképpen elégtelenek a tanúvallomások is, mert a tanúk is állhatnak szuggesztió alatt. Tárgyi bizonyítékok pedig nincsenek, s nem voltak 1782-ben sem.

Gábor Gyula jogi érveléssel kizárja az emberevést, de a cigányokat egy „*degenerált faj*”-nak tartja, amelyik „*hajlamos a hisztérikus befolyásokra*”, ezért vallottak a kassai cigányok önmagukra, s ezért adtak elő képzelenségeket.

3.4. Hisztéria, propaganda, pogrom

Az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiban a cigány történelem fejlődéslogikájának sajátossága, hogy a gazdaságilag fejlett területeken megmaradtak a független vándorló közösségek és a nyugati országokéhoz hasonló kirekesztő politika sújtotta őket; a gazdaságilag fejletlenebb területeken a cigány csoportok erősebben integrálódtak, s türelmesebb politika érvényesült feléjük.⁷⁶ A kétféle modell Csehszlovákiában a '20-as években

⁷⁵ Ezt a történeti adalékot 1927. március 11-én a Kassai Napló is közölte egy rövid cikkben: „Emberevő cigányok másfélszáz év előtt”.

⁷⁶ Will Guy nyomán Binder Máttyás: A roma identitás gyökerei Kelet-Közép-Európában. Kézirat, 2007. 4. p.

párhuzamosan élt egymás mellett, ugyanakkor ebben az időszakban kiéleződtek a társadalmi konfliktusok.⁷⁷ Tegyük még hozzá azt is, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai között is élesek voltak a politikai konfliktusok, különösen a kisantant megalakulását követően. A szépsi cigányok letartóztatása tehát egy súlyos válságidőszakban történt, éppen amikor a nagy gazdasági világválság előjeleként, összeomlott a világ gabonapiaca. Ebben a helyzetben a sajtómizéria és az ennek nyomán terjedő mende-mondák viharos gyorsasággal hisztériává dagadtak, s ebből a kisantant országainak vezetői – főként a csehek és a románok – igyekeztek politikai tőkét kovácsolni.

A cseh lapok ténynek fogadták el az emberevést és a boldvavölgyi cigányok ügyét arra használták fel, hogy éles támadást indítsanak a magyarok ellen: az emberevést úgy állították be, mint a régi (1918 előtti) magyar közgazgatás itt maradt következményét.

1927. március második felében már tombolt a sajtóháború. Március 20-án nyilatkozott a Magyarországon c. lapban Jehlicska Ferenc, volt prágai képviselő⁷⁸. Nem mondta ki, hogy az emberevés vádjára nem igaz, hanem a cseh sajtó logikájával és kontextusával szembeállított egy másikat, aminek szintén az az alapja, hogy megtörtént az emberevés, csak nem a magyarok, hanem a csehek a felelősek. Ekkortól fogva erősödik fel a cikkekben a népkarakterizálás, s a politikai hisztéria. Jehlicska így nyilatkozott:

„Ha tehát most a Felvidéken emberhüvelyre adta magát a cigány, annak csak a rezsimváltozásban lehet az oka. Ugy is van. A csehek rövid nyolc esztendő alatt kifosztották, kiették a Felvidéket, lakosságát koldusbotra juttatták. Manapság tyúk, liba, kacsa a rendes polgárnak sem jut, annál kevésbé a cigánynak. Minden csibéért, minden kacsaért külön adót kell fizetni, úgyhogy csak kevesen tartanak baromfit; akik pedig tartanak, azok úgy őrzik, hogy a cigány nem férhet hozzá. De dög sem jut a cigánynak, mert a nép nagy nyomorában maga fogyasztja el a dögot. Hátra vannak még a szabadon mozgó állatok: a kutya meg a macska. Igenám, de ezeket a csehek

77 Zoltan Barany: im. ih. és Binder Mátyás: im.

78 A cikk címe: „Jehlicska Ferenc az emberevő cigányokról, a macskaevő csehekről és a lázongó Felvidékről”.

Jehlicska Ferenc (1879-1939), teológiai és jogbölcseleti tanár és szakíró. 1918-tól Csehországban élt, 1919-ben a pozsonyi egyetem kormánybiztosává nevezte ki a cseh kormány. A szlovák állami önállóság híve volt, s ezért eljárást indítottak ellene. 1921-ben Lengyelországba, majd az USA-ba emigrált. 1928-tól Bécsben élt és a szlovák autonómiáért folytatott propagandát.

eszik meg, úgyhogy a cigány ily pecsenyéhez sem jut. Ez nem tréfa, nem is rágalom, hanem valóság, melyről a Felvidéken mindenki tud. Amely faluban a csehek megjelennek, ott tünedezni kezd a kutya meg a macska. A csehek nagyon szeretik a kutya- meg a macskahúst, gombóccal és mártással.”

Az elkövetkező hónapokban a cseh, a román és a magyar sajtóban egyaránt tudni vélték publicisták, hogy a másik országban kannibálok a cigányok, s valamennyi esetben a másik ország, illetve másik nép civilizálatlanságának bizonyítékát vélték felfedezni a módfelett homályos esetekben. A Kassai Naplóban 1927. június 22-én pl. arról jelent meg cikk⁷⁹, hogy Besszarábiában letartóztattak egy gyilkost, aki szintén emberevő, azt sugalmazva ezzel, hogy az ottani nép legalább olyan barbár, mint a szepsi cigányok. Néhány hét múlva egy debreceni lap ezt írta a részletesen nem ismertetett esetről⁸⁰:

„Dr. Strimmel törvényszéki tanácsos, ma terjesztette elő szakértői véleményét, a moldvai emberevő cigányok ügyében. Megvizsgálta a moldvai temetőben kiásott áldozatokat és megállapította, hogy szétfűrészelték, baltával feldarabolták és megfőzték. Ezzel most már a bíróság tárgyi bizonyítékok birtokába jutott. Mindezideig ugyanis, csak a cigányok vallomása állt rendelkezésre, hogy emberhúst ettek.”

A román propagandában a magyarokról a 9. század óta élő, már említett sztereotípiát elevenítették fel.⁸¹

Feltehetően a szepsi cigányokról megjelent cikkek, az emberevérről terjedő szóbeszéd és a politikai propaganda is szerepet játszott abban, hogy 1928-ban a szlovákiai Pobedim faluban a helyi társadalom feszültségei véres konfliktushoz vezettek parasztok és cigányok között, melynek hat roma vált áldozatává. Zoltan Barany a kassai perrel együtt említi ezt az esetet, de ennek sem tárta fel kellően a forrásait, bizonyára ezért nem tud a pogromot követő vizsgálatról és tárgyalásról, miként a forrásául szolgáló Arne B. Mann sem.⁸²

Pobedimben a cigányok nem „állítólag”, hanem valóban ellopták a mezőről a parasztok termését, ezért támadtak rájuk. A véres tetteket elköve-

79 Címe: „Besszarábiában is letartóztattak egy emberevőt”.

80 „Bizonyíték a moldvai emberevő cigányok ellen”. Debreczen. Keletmagyarországi napló, 1927. július 9.

81 „A magyarok vért ittak, nyershúst ettek, kivágták ellenségeik szívét és jóízűen megezték. (Mire tanítják a magyar gyerekeket a bucaresti iskolákban.)” Debreczen.

Keletmagyarországi napló, 1928. december 7.

82 Zoltan Barany: im. ih.

tő parasztokat törvényszéki tárgyaláson súlyos börtönbüntetésre ítélték, s az egész ügyről részletesen beszámolt a magyarországi sajtó.⁸³

3.5. *Mi lesz a vádiratban?*

Amikor az emberevés vádjáról egyre inkább kiderült, hogy valótlan-ság, kevésbé lehetett belőle szenzációt gyártani, a cigányok iránti érdeklő-dés lanyhult, illetve más irányba fordult. 1927 május és 1929 május között, azaz a főtárgyalás előtti két évben a publikációk már nem az emberevéssel foglalkoztak, sokkal inkább a cigányok eredetével, nyelvével, zenéjével és a társadalmi integráció kérdésével. Kiderült, hogy hiába írtak össze a ci-gányokról könyvtárnyi irodalmat, környezetük alig tud róluk valamit, „*ho-gyan él családi elszigeteltségében, még ma sem tudjuk... mi lesz ebből a népből, amely nem akarózik egyetemi tanárokat, feltalálókat, orvosokat adni az emberiségnek, amikor már a néger is ad. Mi lesz velük, akiktől már a cigányzenét is elvették. Bizony a saxofon, a jazz korszakában jövőjük nem tulságosan látszik rózsásnak*”⁸⁴.

1929. áprilisában, amikor kitűzték Kassán a cigányok tárgyalásának időpontját, ismét felerősödött a sajtóvisszhang és benne az emberevés kér-dése.

A Pozsonyban megjelenő Híradó, s a Pesti Napló (ugyanazt a szöveget közlik 3 nap különbséggel)⁸⁵ járt az élen annak hangoztatásában, hogy ezzel a perrel az emberiség egyik legszomorúbb jelenete következett be, „*minden idők legborzalmasabb bűnyüvének tárgyalását kezdi meg a kassai esküdt-szék*”. Továbbra (illetve ismét) is olyan kontextusban állították be az esetet, mintha az emberevés lenne majd a fővád, amely mögött a gyilkosságok és rablások sorozata szinte jelentéktelen. A cikkek úgy vannak megírva, hogy az újságolvasó fejében óhatatlanul újra és újra megfogalmazódjon a kérdés: mégis ettek embert a cigányok? Az emberiség legnagyobb szégyenének ki-kiáltott ügyben rengeteg vádlottat és tanút hallgattak ki, a sajtó beszámolói szerint 1929 tavaszára négy és fél mázsa irat gyűlt össze.

---

83 „Cigány pogrom a Felvidéken.” Debreczen. Keletmagyarországi napló, 1928. október 6.
„A szlovenszkói véres cigány-pogrom borzalmas részletei.” Debreczen.

Keletmagyarországi Napló, 1928. október 14.

84 „A cigányok”. Keleti Ujság, 1927. szeptember 14.

85 „Négy és fél mázsa irat gyűlt össze az emberevő szépsi cigányok bűnpörében”. Híradó, 1929. április 18.

„Négy és fél mázsa irat gyűlt össze az emberevő cigányok bűnperében.” Pesti Napló, 1929. április 21.

Mindkét cikket Herczeg Gábor írta H. G. monogrammal.

1929. április közepén a sajtó még úgy találta az ügyet, hogy közel 300 oldal a vádirat, s annak legfontosabb pontja az emberevés, továbbá Immling András szövetkezet-vezető kirablása és meggyilkolása, Ondecskó Lajos eperjesi vendéglős 13 éves kislányának meggyilkolása, a kassai piacra tartó ismeretlen parasztasszony meggyilkolása egy kosár tojásért, Kocerha István favágó és felesége kirablása és meggyilkolása, Rusznyák Péter zsidó kirablása és meggyilkolása.

Mivel a cigányok magukra vallottak, illetve képtelenségekbe ágyazták a beismerést, a sajtó vérfagyasztó és lélegzetelállító beállításban tüntethette fel a vélt bűncselekményeket. Az ellentmondásokat azonban nem lehetett elhallgatni: a cigányok valóban megfordultak azokon a helyeken, ahol a gyilkosságok történtek, 1923 október és 1927 január között, de egyik esetet sem lehetett rájuk bizonyítani. Herczeg Gábor így írt az emberevéstről a Híradóban és a Pesti Naplóban⁸⁶:

„A legborzalmasabb bűntényt, az emberevést, csak nyomokból és következtetésekből lehetett megállapítani, de a cigányok egy esetben sem vallották be és az ügyészség e tekintetben nem is tudott kétségtelen bizonyítékot szerezni ellenük. A cigányok tábora helyén számos emberi csontot találtak. A cigányok maguk is bevallották, hogy áldozataikat nemcsak agyonverték, hanem a két asszony a hullák kezét, lábát és több részét levágta és azokat megsütötte. Ennek ellenére egyetlen esetet sem tud a nyomozás felmutatni, ahol megcsonkított hullákat találtak volna. Valószínű, hogy a cigányok azokat az áldozatokat, akiknek tagjaiból ettek, teljesen eltüntették úgy, hogy a megmaradt testrészek azóta valamilyen gödörben porladnak. Valószínű az is, hogy olyan áldozatok husából ettek, akiknek személyazonosságát még a mai napig sem lehetett megállapítani és ezek még ma is mint nyomtalanul eltűntek szerepelnek.”

A szepsi cigányokat így mutatta be:

„A kóbor cigányok állatias bandája 25 főből állott. Ezek közül a vizsgálati fogság alatt kettő meghalt. Valamennyi cigány csak magyar nyelven beszél, bár néhány közülük a vizsgálati fogságban megtanult szlovákul is. A vérengzésekben résztvevő cigányok közül kettő süketnéma. És kettő közöttük asszony, akik a cigányok által megölt áldozatokat feldarabolták és megfőzték. Valamennyi vádlott büntetett előéletű. A banda feje Rybár-Elek Pál és a vadállatiasan kegyetlen Filkó Sándor, igazi nevén Janó Kálmán.”

---

86 L. 37. sz. jegyzet!

A törvényszéki tárgyalás megkezdése előtti hetekben több publicista is beszámolt arról, hogy a cigányok nem tudnak írni és olvasni; némelyek szerint nem tudtak imádkozni, nem voltak tisztában azzal, hogy mi a vallás és mi az Isten – mindez azonban nem volt egyértelmű.

A főtárgyalás előtti napokban a sajtó főként az Ondecskó és az Imm-ling gyilkosság részleteivel foglalkozott, illetve felmerült, hogy a cigányoknak tulajdonítható Róth Dávid zsarnói zsidó kereskedő 1925. júniusában történt kirablása is. A sajtó határozottan arról számolt be, hogy a cigányok bevallották ezeket a bűncselekményeket, de nem voltak tekintettel a már korábban felmerült ellentmondásokra. Egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy tényleg bevallották-e ezeket a tetteket, s ha igen, akkor miért.

Annyira bizonytalan volt minden, hogy Móritz József, az esküdtszéki tanács elnöke még öt nappal a tárgyalás megkezdése előtt is szemlét tartott a Szepsiben és környékén elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos helyszíneken, sőt a szepsi cigánytelepen is, ahonnan a vádlottak származtak.⁸⁷

A vádirat végül 300 helyett 124 oldal lett, s *„egy szóval sem tesz említést az emberevésről”* – adta hírül a Híradó 1929. május 19-én. Mivel kannibalizmus, mint bűncselekmény nem létezett a büntető jogban, a cigányok pedig visszavonták az emberevésre vonatkozó beismerő vallomásukat, semmilyen alapja nem volt annak, hogy vádként szerepeljen. Maga a sajtó is kénytelen volt szembenézni az ebből adódó konklúzióval⁸⁸:

„Ez a tény [hogy a vádiratban nem szerepel az emberevés], minden bizonnyal az egész világ közvéleményében nagy meglepetést fog kelteni, mert a szepsi cigányok bűnperétől mindenki a huszadik század kannibalizmusának felmerülését várta. A világsajtóban megjelent közlemények ilyen arányban csigázták fel az érdeklődést s azért a kassai esküdtszéki főtárgyalás bizonyára nagy csalódást fog hozni.”

4. A tárgyalás

Az 1921. május 21-én kezdődött monstre-perben hat rablógyilkosság miatt állt 19 cigány a vádlottak padjára. Közvetlenül a tárgyalás előtt újságírók vélték, hogy ennél sokkal többet követtek el. Abból indultak ki ugyanis, hogy ez a hat bizonyítottan vehető, s az ezekben tanúsított bestialitás *„csak megerősíti azt a feltevést, hogy ezt a mesterséget nagyon régóta űzik*

87 Egerszegi László: Ondecskó Lajos 14 éves iskolásfiú kirablása és meggyilkolása a szepsi cigánydráma legmegdöbbentőbb jelenete. Híradó, 1929. május 19.

88 L. 39. sz. jegyzet!

... A cigányokat, mint azt a tanuvallomások is megerősítik, nem a nyugtalan vérük, nem a kaland után való vágyódás, hanem az élet nehéz gondjainak könnyűszerrel való áthidalása készítette. Rabolni, lopni, gyilkolni mentek, mert a gyilkosságot, lopást, rablást foglalkozásuknak tekintették”⁸⁹

Amikor elkezdődött a kassai tárgyalás, a magyar sajtó az egyes napok eseményeiről tárgyilagosan számolt be, de a cikkek címeiben mindig szerepelt az „emberevő” jelző, s mindig írtak a bírósági hírek elé egy bevezetőt, amelyben újra és újra visszaidézték az emberevést, illetve sugalmazták, hogy a cigányok több bűncselekményt követtek el, mint amennyivel a bíróságon foglalkoznak. A vádlottakat olyan színben állították be, mintha nihilisták lennének, nem lenne bennük erkölcsi fenntartás és büntudat, állatiasak és bambák, akik jelentéktelen indítékokból a legszörnyűbb bűnöket követték el.

Sugalmazták azt is, hogy az emberevést az ügyészség felső utasításra ejtette a vádiratból. „A cseh hatóságok nem akarják még az eddiginél is nagyobb mértékben felkelteni az egész világ elszörnyedését és borzadását.”⁹⁰

A per és a külpolitika összefüggéseit legdirektebben a Pesti Napló vetette fel, amely május 22-én két cikket is közölt a cigányokról:

„Az történt, amit itt mindenki beszél: némely külpolitikai érdeket is megsértettek a cigányok. Az emberevés politikai érdekekbe ütközött. A kultúrfölényébe...”⁹¹

Móricz József tanácselnök nyilatkozata május 21-én: Tagadhatatlan, hogy a cigányok emberevésre vonatkozó beismerése benne van a csendőri jegyzőkönyvekben. Az is igaz, hogy a beismerésnek ezt a részét még a cigányok szerint is önként, bántalmazás nélkül tették. Arra a kérdésre, hogy „az ilyen értelmetlen, tudatlan félemberek, akik azonban tagadják tettük elkövetését, minden ok és alap nélkül beismerték volna, hogy megették áldozataik húsát, ha ez a beismerés nem volna igaz?” – azt válaszolta: „Ezt én nem tudom.” Arra a kérdésre, hogy az emberevés miért nem került be a vádiratba? – válasza: „Ez az ügyészség dolga.” A felsőbb utasításra vonatkozó kérdésre: „Nem tudok róla.”

89 L. 39. sz. jegyzet!

90 „A kassai emberevő cigányok a bíróság előtt.” Magyarság, 1929. május 22.

91 Szirmai Rezső: Harminc gyilkosságot ismertek be a csendőrök előtt, hatrendbeli emberölésért vonják őket felelősségre és mindent tagadnak a kassai cigányok. Pesti Napló, 1929. május 22.

A bíróságon a cigányok beismerték, hogy a csendőrségen beismerő vallomásokat tettek, de hozzátették, hogy kényszerítették őket. Az elnök ezért nem látta szükségesnek felolvasni a nyomozati jegyzőkönyveket.

Az első tárgyalási napon hat cigány férfit hallgattak ki. A végén a védők elmeorvos szakértők bevonását kérték, amit a főügyész ellenzett (minden bírósági ember és az esküdtek is magyarok voltak). A védők szorgalmazták az emberevítés felvetését, ezzel akarták bizonyítani, hogy a vádlottak nem épelméjűek, s így érni el, hogy a rablógyilkosságokban enyhébb ítéletet kapjanak.

Már az első napon összesűrűsödve jelentkeztek az ellentmondások, s visszatért a korábbi dilemma is: a törvényszéken sem tudták eldönteni, hogy a cigányok nihilisták, örültek, vagy szórakoznak a bírósággal, állításaikból mi a valóság és mi a kitalálás? A tárgyalás mindvégig egy önmagába visszatérő kommunikációs és lélektani csapdában zajlott. Ennek kriminológiai, jogszociológiai, jogantropológiai és pszichológiai elágazásai külön tanulmányba, sőt kismonográfiába kívánkoznának. Álljon itt csupán egy vallomásrészlet:

„A cigányvezér [Filke] mindent tagadott, kijelentette, hogy a csendőrségen csak azért tett beismerő vallomást, mert megverték. Egyedül azt hajlandó beismerni, hogy Rusznyák kocsmárost leütötte. Az elnök kérdéseire azt mondta, hogy iskolába nem járt, templomban még nem volt, Istenről vagy ördögről még sohasem hallott.”⁹²

A Pesti Naplóban a tárgyalás első napját követően érdekes írás jelent meg ismeretlen szerzőtől. Magán viseli a per megítélésének jellegzetes ellentmondásait. Az emberevítést lehetetlennek tartja a cikk szerzője, ugyanakkor a magyarázata egyszerre elmarasztaló és elismerő. A cigányokat megrögzött hazudozónak tartja, ám egyszersmind annyira ügyesnek és értelmesnek is, hogy ne kelljen emberevítésre vetemednie.

„...szeretném én látni azt a bűncselekményt, melyet egy cigány »vallás közben« magára nem vállal! Hiszen a cigány »elvből« hazudik akkor is, amikor nem muszáj, – hát még ha muszáj! ... tömérdek sokszor kénytelen hazudni és mindent magára vállalni, hogy létezni tudjon. Nem igaz, hogy rossz vagy éppen aljas faj, – semmivel sem rosszabb, mint aminővé ugyanazon szomorú helyzetben más fajok fejlődtek volna. ... Nem tagadom, hogy nagyon sajnálom is őket, mert az ő állapotuk és az ő pusztulásuk a civilizált emberiségnek a bűne. Egy szó sem igaz abból, hogy a cigányt nem lehet letelepíteni és kiművelni. Szülővárosomban vannak kétszáz év óta letelepedett,

92 „A kassai emberevítő cigányok a bíróság előtt.” Magyarország, 1929. május 22.

példás polgári életet élő cigányok, akik közül sokról már nem is tudja a világ azt, hogy ők cigányok. ... Általában igen tehetséges, élénkeszű faj, amelyből többet is be lehetett volna venni a magyarságba, a magyar »fajnak« minden veszedelme nélkül. ... Nem tudom, milyenek az állapotok Benesnek a birodalmában, de hogy ott már emberhúst kell enni, azt nem hiszem. Bizonyosan van ott még csirke is. És ott, ahol csirke is van, meg cigány is, – a csirkét ugyan lehet féltetni, de a cigányt nem kell féltetni. Lop az magának annyit, hogy éhségének csillapítása érdekében nem kell embert ennie.”⁹³

A kassai tárgyalást felfokozott érdeklődés kísérte a közvélemény és a sajtó részéről. Minden tekintélyes európai lap képviseltette magát (Berliner Börsen Courir, Berliner Tageblatt, Intransigeant, Matin, Central European Press), s a New York-i Univesice is Kassára küldte a tudósítóját. A vádiratban szereplő rablógyilkosságok sem a közvéleményt, sem a tudósítokat nem érdekelték, még akkor sem, amikor a bíróságon a cigányok váratlanul újabbakat vallottak be, s amelyekről nem lehetett tudni, hogy valóban ők követték-e el. *„Az érdeklődés egyetlen nagy kérdés felé koncentrálódik: mennyiben nyert beigazolást az emberevés vádja, amelyet a vád tárgyává nem is tettek, miután a kannibalizmusra nem található paragrafus a törvénykönyvben.”⁹⁴*

Móricz táblabíró az első napról megjelent sajtóhíreket olvasva, a tárgyalás második napján magyar és német nyelven szöveget intézett a sajtó képviselőihez, hogy lapjaiknak a valóságnak megfelelő tudósításokat küldjenek. Ennek ellenére a lapok továbbra is úgy írtak a perről, mintha az emberevés megtörtént volna, s csupán formai okból maradt ki a vádiratból. Sőt, a Magyarország publicistája úgy fogalmazott még május 24-én is, mintha az emberevés ténylegesen szerepelne az ügyészség vádjai között: *„A szörnyű bűnhalmazatban, amellyel a cseh államügyészség [!] a cigányokat vádolja, természetesen az emberevés vádja érdekel legjobban mindenkit és igen érdekes, ami ekörül a vád körül történik. Móricz József dr. táblabíró, a főtárgyalás elnöke, úgy nyilatkozott, hogy az emberevést még csak említeni sem engedi a tárgyalás során, mert a vizsgálat erre nem produkált elfogadható bizonyítékot. A bíróság éberem ügyel arra, hogy ez a vádpont teljesen lekerüljön a napirendről és minél kevesebbet emlegessék a tárgyalással kapcsolatban, úgy látszik, felsőbb rendeletre. Emberevésért törvényes büntetést kiszabni nem lehet, olyanféle büncselekmény ez, mint a spártaiaknál az*

93 „Embrevő cigányok.” Pesti Napló, 1929. május 22.

94 „Az emberevő cigányok portréi a kassai főtárgyalás tükrében.

Magyar Hírlap, 1929. május 23.

*apagyilkosság volt: emberevés büntetése büntetési tételt sehol sem találunk a modern államok törvénykönyveiben. A vád tehát csupán a legnagyobb mértékben kompromittálná az itteni rendszert.*⁹⁵

A cigányok teljes bizonytalanságban tartották a törvényszéket, a közvéleményt és a sajtót is. Az 1927-es vallomásokról kétséget kizáróan kiderült, hogy kényszer hatására születtek, ám a cigányok a tárgyalás idején hol színes történetekbe ágyazva beismerték, hol pedig szélsőségesen tagadták az emberevést, sőt még azt is, hogy korábban beismerték. Filke az egyik tárgyalás szünetében bohózatba illően azzal „szórakoztatta” az újságírókat, hogy elmesélte, miként főztek meg lábasban parázson két-három áldozatot, bizonygatva, hogy nem most találja ki a történetet, s közben a többi cigány hazugnak nevezte.⁹⁶

A törvényszéki elnök és az államügyészség szándéka meghiúsult: ha vádként nem is, de a vádlottak lelkiállapotának és szavahihetőségének fontos tényezőjeként mégis szóba került az emberevés, elsősorban Mihályfalvi János fogházfelügyelő és Izsóf Péter vizsgálóbíró vallomásában. Mindketten megerősítették, hogy a cigányok korábban beismerték az emberevést. Ez lázba hozta a sajtót és a közvéleményt, de az ellentmondások megmaradtak. A tárgyalás negyedik napján Filke ismét elmondta, hogy a csendőrök jelenlétének hatására vallotta magára az emberevést, s ezután a többi cigány is ezt szajkózta. Kiderült, hogy a kannibalizmus legendáját Hudák József, az egyik cigány találta ki.⁹⁷ Amikor a tárgyalás ötödik napján, május 25-én a cigányok egyik védője, Adler Rezső a tanúként meghallgatott Krajcz Róbert vizsgálóbíró⁹⁸ az emberevésről és a cigányok beszámíthatóságáról akarta kérdezni, Móricz elnök erélyesen rendre utasította: „*Nem engedtem, hogy újra felvessék ezt a kérdést. ... ez a kérdés le van tárgyalva, megtiltom, hogy tovább foglalkozzanak vele.*”⁹⁹

95 „A szepsii cigányok bűnpörének tárgyalásán a cseh hatóságok tiltakoznak az emberevés vádjá ellen.” Magyarország, 1929. május 24.

96 „Filke elbeszéli, hogyan ettek emberhúst.” Az Est, 1929. május 23.

97 „Tisztázni kell, hogy élnek-e közöttünk emberevők s kényelmi szempontokból nem szabad elejteni azt a vádat, amelyre az egész világ lelkiismerete figyel.” Híradó, 1929. május 24.

„A sepsii cigányok tagadják az emberevést.” Bácsmezei Napló, 1929. május 25.

„Mihályfalvi fogházfelügyelő vallomása a cigányok emberevéséről.” Az Est, 1929. május 25.

98 Izsóf Péter 1927-ben belebetegedett az ügybe és szanatóriumba került, Krajcz Péter váltotta fel. A Híradóban Krajcznak nevezik, Az Estben Kreisznek.

99 „Móricz elnök megtiltotta a védelemnek, hogy az emberevés kényes kérdését újra felvesse.” Híradó, 1929. május 26.

A per és a cigányok emberevéssel kapcsolatos magatartásának értelmezésében ezt követően a jogi érvelést fokozatosan ismét a lélektani érvelés váltotta fel. Május 25-én Turek államügyész végre kimondta – bár implicite –, hogy a cigányok nem ettek embert, s racionális okfejtését már nem lehetett az ideológiai mesterkedések gyanújával illetni, a cseh érdekeket védő álokoskodásnak tekinteni. „*A cigányok a két éves vizsgálat folyamán rengeteget hazudtak össze-vissza. A gyilkosságok egész sorozatát találták ki, csupán azért, hogy a nyomozást összezavarják és hogy a valódi bűneseteket a kitalált rémmesék tömkelegében elrejtsek.*”¹⁰⁰

Május 26-án tett vallomást a kassai elmeógyógyintézet főorvosa, a per egyik elmeorvos szakértője, Jaroslav Stuchlik, aki a modern pszichológia szemszögéből elemezte a cigányok emberevési önvádját. Az emberevés lehetséges analitikus magyarázatai közül egyiket sem tartotta érvényesnek a cigányok esetére: sem élelemhiányból, sem szexuális indíttatásból, sem csordaösztrönből, sem gyerekes kegyetlenségéből nem ettek embert, s nem adott hozzá alapot a cigányok erkölcsi beállítottsága és szokásrendszere sem. A jogi érveket megerősítve ezúttal dr. Stuchlik explicite kimondta: „*ezek a cigányok egyáltalán nem ettek semmiféle emberhúst.*”¹⁰¹ Annak elsődleges okát, hogy a cigányok miért vallották mégis magukra az emberevést, a „feltűnési viszketőség”-ben látta. A cigányperek már említett történelmi tanulságai arról győznek meg, hogy az önvád magyarázatában nagyobb jelentőséget tulajdonítsunk a védekezésnek, mint a teatralitásnak.

A tárgyaláson ezután már nem került napirendre az emberevés kérdése, s visszaszorult a sajtóban is. Herczeg Gábor már május 22-én megírta a külföldi tudósítók erkölcstelen módszereit: az utcán, ismeretlen cigányokról találmányra készített fotókat küldtek haza az „emberevő” cigányok képeként, s amikor a tárgyalóteremben a kannibalizmusról már nem beszéltek, a világlapok tudósítói közül ketten maradtak a tárgyaláson, a többiek a Bergerkávéházban römiztek.¹⁰²

Amikor Herczeg Gábor szociografikus írásban mutatta be a szeptis cigányok nyomortelepét¹⁰³, amikor Ribár Jenő és Filke Sándor vallomást tet-

100 Herczeg Gábor: Apróságok a szeptisii emberevő cigányok bűnperéről. Híradó, 1929. május 26.

101 „Stuchlik dr., a cigányper elmeszakértője nyilatkozik a kannibalizmus lélektani feltételeiről.” Híradó, 1929. május 27.

102 L. 50. sz. jegyzet!

103 Herczeg Gábor: Látogatás a dögevők, pipázó asszonyok és cigarettázó ötévesek otthonában: a szeptisii cigánysoron. Híradó, 1929. május 30.

tek a rablógyilkosságokban és a cigányok a tárgyalóteremben összetűztek a csendőrökkel¹⁰⁴, a közvélemény és a tudósítók is közönyösek maradtak. A tárgyalás lélektanilag legmegrázóbb napja sem váltott ki érdeklődést, amikor június 15-én a vádlottak gyermekeveiről tett fel kérdéseket az elnök, s meghallgatták tanúként a szüleiket is.¹⁰⁵ Két és fél év elteltével sem kapott elegendő hangsúlyt, hogy a vádlottak némelyike tizenéves gyermekember volt. A legidősebb Janó Kálmán, alias Filke Sándor 1905. február 9-én született Nagydán.

A vádlottak nagyidai és szepsi katolikus családokból származtak. 10-12 éves korukban már tudtak hegedülni, amit apjuktól, nagyapjuktól tanultak. A muzsikálást azonban nem gyakorolták, mert nem nyújtott megfelelő megélhetést. Vályogvetésből, s a szepsi parasztnak végzett munkákból éltek meg. Szepsiben minden magyar családnak volt egy kliens cigány családja, amely neki dolgozott. A fiúk közül többen is, pl. Filke öcsse, a Ribár fiúk, jártak néhány osztályt, a vallásból ismerték a Miatyánkot és a Hísekegyet. 12-14 éves koruk óta dolgoztak, Ribár Kálmán azt mondta, hogy fia Sándor vallásos, gyónni is járt a templomba. Ribár Jenő árva gyerek volt, mostohaanyja olyan rosszul bánt vele, ami még a cigányok között is felháborodást keltett. Filke Sándor családjának szégyene volt. Apja vallomása szerint rakoncátlan, lusta gyerek, aki csak a fűvön szeretett heverészni, ő valóban nem volt hajlandó megtanulni még imádkozni sem.

Az esküdtek, akiknek legtöbbje egyszerű parasztember volt, 1929. június 17-én bűnösnek találták a vádlott egy részét szándékos emberölésben, rablásban, orgazdaságban, bűnsegédletben. Négy vádlottat nem találtak bűnösnek. Az 1927-ben letartóztatottak közül négyen még a tárgyalás kezdete előtt meghaltak a fogházban, egy fiú megőrült, egyet pedig a tárgyalás alatt engedtek szabadon súlyos tüdőbetegsége miatt, s a halál várt rá.

Hatvanegy napi dráma után 1929. július 20-án Móricz elnök ítéletet hirdetett, s az előzetes váráhozásokkal ellentétben nem született halálos ítélet:

Filke Sándor és Ribár Pál életfogytiglani fegyház, Hudák József 15 év fegyház, Csiszár Gyula 12 év fegyház, Janó Gyula 8 év fegyház, Ribár Jenő 4 év fegyház, Ribár Sándor 8 év fegyház, Zsiga József 8 év fegyház,

104 „Bomlik az egység cigányvádlottak körében: Rybár Jenő töredelmes vallomást tett.”

Híradó, 1929. június 1.

„Filke, a cigánybanditák vezére megtört és őszinte vallomást tett.” Híradó, 1929. június 2.

105 „A rablógyilkos cigányok gyermekevei.” Híradó, 1929. június 10.

Zsiga Imre 8 év fegyház, Ribár József 8 év fegyház, Ribár Béla 8 év fegyház, Grulo Barnabás 4 év fogház, Csemer Eszter 2 év börtön, Csemer Johanna 2 év börtön.

A világgazdasági válság időszakának jelegzetes kelet-európai figurái voltak ők, akikről a törvényszéki elnök szakmai körültekintése és együttérzése ellenére sohasem derült ki megnyugtatóan, hogy pontosan mit követtek el, s mit vállaltak magukra a megvetettek tudatlanságával, infantilizmusával, dacos ellenszegülésével és önpusztításával.

Ribár Pál az ítélet kihirdetése után felugrott és hajlongott a bírák és az esküdtek felé. Ribár volt az egyetlen házaspár a vádlottak közül, a kihallgatások során kiderült, hogy nem ostoba. Teátrális hajlongásával talán egy másik világgal szemben akart elégtételt venni és gúnyosan kifigurázni azt, még ebben a reménytelen helyzetben is. A többiek rezzenéstelen közönnyel fogadták az ítéletet.

5. Az emberevési vád utóélete

Az 1930-as években az emberevés témája kedvelt toposza lett azoknak a román ideológusoknak, akik Németországban és Franciaországban Románia politikai missziójáról és a latin kultúra magasrendűségéről tettek közé cikkeket. A legjellegzetesebben Popp Serboianu fonta bele a cigányok történetébe Magyarország lejáratását. Serboianu visszaemlékezett arra, hogy 1920 őszén a román hadsereg tagjaként a szolnoki csatatéren sok megcsonkított hullát látott, meggyőződése szerint „a cigányok lakmározták fel a levágott testrészeket”. Lévéen ugyanis a magyarországi cigányok emberevők, „az alacsony magyar civilizáció megtűri az emberevő hordákat, a nagy román kultúra nem”.¹⁰⁶

A hazai sajtó akkor idézte fel a szepesi cigányok ügyét, amikor az első bécsi döntést követően a Felvidéket visszatért Magyarországhoz. A szlovák hatóságok arra kérték a magyar igazságügyi minisztériumot, hogy a szlovák fegyházakból azokat az elítélteket, akik magyar illetőségűek lettek, szállítsák át Magyarországra. Így kerültek az egykori kassai elítéltek közül a még büntetésüket töltők (Ribár időközben tüdőgyulladásban meghalt) Illaváról és Lipótvárról Vácra. A Váci Hírlap publicistája úgy utalt vissza az egykori elítéltekre, mint akik közül sokan áldozataik holttestét is megették.¹⁰⁷

106 „Emberevők a magyar cigányok – egy román »tudós« szerint.” *Magyarság*, 1935. december 22.

107 „Megérkeztek az emberevő cigányok.” *Váci Hírlap*, 1939. augusztus 6.

A magyarországi fegyintézetekbe átkerült rabok ügyeit az igazságügyi hatóságok felül akarták vizsgálni, s felmerült a szepsi cigányok ügyének újratárgyalása is. A sajtóban ismét felvillantották a szenzációt, de már nem az emberevés bebizonyosodását várták, hanem azt, hogy a román és cseh propagandával szemben véglegesen kiderül, hogy magyar cigányok sohasem ettek embert.

Az, hogy milyen ideológiai és kommunikációs technikákkal akarták a korabeli politikai propaganda boszorkánykonyháiban felhasználni a cigányokat, külön kutatás során lenne szükséges tisztázni. A magyar sajtó 1939-ben biztosra vette, hogy 1927-ben a cseh csendőrök verték ki a cigányokból az emberevés önvádját (ez már 1929-ben a tárgyaláson is bebizonyosodott), mert „ezt az esetet is szerették volna felhasználni magyarelles propagandára”. Szándékuk azonban visszájára fordult, s a lejáratódástól féltre 1929-ben már nem engedték szóba hozni sem az emberevést, az iratok jelentős részét pedig megsemmisítették.¹⁰⁸

A Pesti Magyar Hírlap is úgy állította be, hogy „a kannibalizmus el-tussolása a tárgyaláson politikai manővernek volt tulajdonítható”. Tehát még mindig nem a valóság, vagy esetleg az ártatlan cigányok rehabilitálása volt az elsődleges, hanem a kommunikációs manipuláció.¹⁰⁹

Fülöp Dezső, egykori védő, időközben a kassai ügyészség elnöke úgy nyilatkozott, hogy „a szepsi cigányok sohasem voltak emberevők”. Az önvádat a cseh hatóságok brutális vallatási módszereinek tulajdonította. „*Mi magyarok ismerjük a sarokba szorított cigány leleményességét, a csehek azonban nem ismerték. Ők hittek a cigányoknak, akik láthatták, hogy mint csdálkognak el a cseh csendőrök erre a beismerésre és miként szűnik meg nyomban a verés.*”¹¹⁰

A magyar hatóságok 1939 őszén új nyomozást kezdtek a szepsi cigányok ügyében¹¹¹, de az akták jelentős része már nem volt meg, s a csehekkel szembeni propaganda szempontjai továbbra is erősebben érvényesültek,

108 „A kassai emberevő cigányok titkai végre napfényre kerülnek, ha a magyar bíróság újra tárgyalja ügyüket.” Az Est, 1939. augusztus 8.

109 „Botcsinálta kannibálok. Hogyan keletkezett emberevés vádja a megvert szepsi cigányok hazugságaiból.” Pesti Magyar Hírlap, 1939. szeptember 16.

110 Uo.

111 „Újrafelvétel a kassai 'emberevő' cigányok ügyében.” Magyar Nemzet, 1939. november 4.

„Befejeződött a vizsgálat az emberevő cigányok bűntügyében.” A Mai Nap, 1940. február 10.

mint az igazságkeresés. A sajtóban a cseh kultúrállam-ideológia lejáratására gyártott ellenideológia domborodott ki, s újra előtérbe került a cigányok iskolázatlansága, műveletlensége, vallástalansága, mint a cseh uralom következménye. Ehhez társult a cseh hatóságok nyomozási rendszerének és vallatási módszereinek bírálata, s ebből született meg a konklúzió, amit nem lehetett megfelelően bizonyítani: „Pofonnal és konyakkal tanították a csehek a szeptemberi cigányokat az 'emberevés' vádjára”.¹¹²

Nem csupán a szereplők voltak a korszak jellegzetes alakjai, hanem a történetük korabeli megjelenítése is tipikus. A cigányokról úgy mondták ki 1940-ben, hogy nem ettek emberhúst¹¹³, hogy a róluk szóló történetet a Bibó István által leírt hisztériakeltés módszereivel, a „hamis realizmus” jellegzetes logikájával, az ok-okozati kapcsolatokon kívüli érveket is bevonva értelmezték, nem igazságot, hanem anekdotikus narratívát teremtve.

Másfél évszázad elteltével, amikor Arne B. Mann 1995-ben Kassán jelentést készített az Európa Tanácsnak¹¹⁴, az 1929-es per részleteit nem ismerte meg elég körültekintően (ez meglepő az egyéb munkáiban gondos szerzőtől), s útjára bocsátotta azt a már említett tévedést, hogy a cigányokat a törvényszéken emberevéssel vádolták. A tévedést Zoltan Barany¹¹⁵ is átvette, mert jól illett koncepciózus teóriájába, s elindított egy, a cigánykutatásokban oly jellemző és oly gyakori kliségyártási folyamatot. Azt, hogy a vádiratban az emberevés nem szerepelt, s a törvényszéken jogi delictumként az ügyész nem hozta fel, bizonyítottam dolgozatomban. Meggyőződésem szerint igazoltam azt is, hogy a romák/cigányok történelmének eseményeiről, eszmetörténeti jelenségeiről nem lehet elnagyolt koncepciók részeként írni, meg kell becsülni a részleteket, s a források minél teljesebb körű feltárásával és kritikai értelmezésével lehet következtésekre jutni, még olyan kérdéseket is új megvilágításba helyezni, amelyek a kutatók számára egyszerűnek és megoldottnak tűntek. Az 1929-es cigányper nem volt koncepció per. Nem döntötték el előre az ítéletet, a tárgyalás nem előre gyártott séma szerint zajlott. A törvényszéki eljárás előkészítése és lebonyolítása, a vádirat megszüvegezése és az ítélethozatal a modern európai jogelvek és joggyakorlat alapján történt.

112 A Mai Nap, 1940. február 12.

113 „A szeptemberi 'emberevő cigányok' – nem ettek emberhúst.” *Magyarság*, 1940. február 27.

114 Rroma (Gypsies) in Municipalities, szóbeli jelentés az Európa Tanácsnak (Kassa, 1995. december 9.)

115 Zoltan Barany: *im. ih.*

Felhasznált irodalom

Arens, William: *The Man-eating Myth: Anthropology and Anthropophagy.* New York, 1979. Oxford University Press.

Asséo, H. – Fings, K. – Heuss, H. – Sparing, F.: *Szintik és romák a náci rendszer idején. A „fajelmélettől” a légerekig.* 1. Bp. 2001. Pont Kiadó. Interface 12.

Görög Veronika: *A megvetés természetrajza. A cigány alakja az európai népi gondolkodásban. (Adalékok az etnikai sztereotípiák tanulmányozásához).* In: *Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében.* Cigány néprajzi tanulmányok 1. Bódi Zsuzsanna közreműködésével szerk.: Barna Gábor. Salgótarján, 1993. 98–116. p.

Hajdu Lajos: *A honti emberevő per.* Rubicon, 1996. 6. sz. 12–14. p.

Horváth Rudolf: *A magyarországi kóbor cigányok eredete, életmódja, szokásai.* Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta Bencze Árpád. Dissertationes ex Bibliotheca Universitatis de Attila József nominatae 4. Szeged, 1979. 85 p.

Karsai László – Soós István: *Cigányok, történelem, valóság.* Élet és Irodalom, 1987. 19. sz. 10. p.

Karsai László: *A cigánykérdés Magyarországon 1919–1945. Út a cigány Holocausthoz.* Bp. 1992. Cserépfalvi kiadása.

Kenrick, D. – Puxon, G.: *Cigányok a horogkereszt alatt.* Bp. 2001. Pont Kiadó. Interface 8.

Küllös Imola: *Cigányok a régi magyar közköltészetben a XVII. századtól a reformkorig.* Szekszárd, 2003. Romológiai Kutatóintézet Közleményei 9. Szerk.: Kalányosné László Julianna.

Loss Sándor – Szilágyi István: *A „cigány per”.* Beszélő, 2001. április.

Máté Mihály – Máté Magdolna: *Emberevésről és cigányokról a XX. századi magyar sajtóban.* Évfolyamdolgozat. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Posztgraduális Romológia Szak. Kaposvár, 1995.

Nagy Pál: *Cigányperek Magyarországon I. rész. Korai perek (1506/1534–1715).* Pécs, 2000. PTE, BTK, Romológia Szeminárium. Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 1. Sorozatszerkesztő: Forray R. Katalin.

Nagy Pál: *Cigányperek a Dél-Dunántúlon 1796–1847.* Szekszárd, 2001. Romológiai Kutatóintézet Közleményei 6. Szerk.: Gémes Balázs.

Nagy Pál: *Cigányperek Magyarországon II. rész. 1715–1758.* Pécs, 2002. Pécsi Tudományegyetem, BTK, Romológia Tanszék. Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok. 9. Sorozatszerkesztő: Cserti Csapó Tibor.

Nagy Pál: *Cigányperek Magyarországon (1758–1787).* Szekszárd, 2002. Romológiai Kutatóintézet Közleményei 7. Szerk.: Kalányosné László Julianna.

Pelle János: *Az utolsó vérvádak.* Az etnikai gyűlölet és a politikai manipuláció kelet-európai történetéből. Bp. 1995. Pelikán Kiadó.

Pócs Éva: Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán. Válogatott tanulmányok I. L' Harmattan. Bp. 2003.

Pomogyi László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon.* Bp. 1995. Osiris – Századvég.

Puskás Péter – Végh József: *Előítélet és vérpád. /Az „emberevő” cigányok pere/.* Hn. 1998. Mikszáth Kiadó.

Sumner, William Graham: *Kannibalizmus.* In: *Népszokások. Szokások, erkölcsök, viselkedésmódok szociológiai jelentősége.* Bp. 1978. Gondolat Kiadó.

Szabóné Kármán Judit: *A szepti „emberevő” cigányok a Kassai Napló 1927. évi híradásaiban.* Évfolyamdolgozat. PTE, Romológia Tanszék, DLK. II. évf. 2003. tavasz.

Thán Judit: *A kassai cigányok „rémtettei” a Csongrád vármegyei sajtóban 1927-ben.* Évfolyamdolgozat. PTE, Romológia Tanszék, DLK. II. évf. 2003. tavasz.

Tóth G. Péter: *Emberevők – törökverők. A magyarokról kialakított sztereotip képek és a végvidéki lakomák kérdése.* In: *Folyamatok és fordulópontok. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* Szerk.: Pócs Éva. Budapest, 2003. L'Harmattan – PTE Néprajz Tanszék.

Vajna Károly: Hazai régi büntetések. Bp. 1907.

Várnai Sándor: Emberi dokumentumok. Új Magyar Szemle. 1903. 112–120. p.